

Cultural Consequences of Modernization in Iran (Tehran Case Study)

Kazem Sam Daliri*

Abstract

Modernization in Iran has grown rapidly in recent decades and the Iranian society has been renewed by various standards, and Tehran is considered a symbol of this modernization in various aspects. But, are the people of Tehran - as the most modern city in Iran - considered culturally modern (western) or are they still adhering to traditions? While the early theories considered modernization to be associated and possible with all-round cultural changes and the formation of modern values instead of traditional values, on the other hand, some newer theories believe in the foundation of traditions for modernization. In this category are those who consider modernization as the cause of activation of localism. The third group of theories believe in the fusion of cultures in the face of modernization. The theories in question often assume a unified destiny for societies and cultures undergoing modernization; However, this research believes that all three aforementioned reactions to modernization can be observed within the same society. The data analysis of the research - which was carried out by the survey method - also showed that all three trends mentioned above (modern, hybrid and local-traditional) can be seen in different degrees in Tehran.

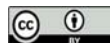
Keywords: culture, modernization, modern values, mixed values, native-traditionalism.

Introduction

Although Iran's society has been modernized in decades, Tehran has made significant progress in modernization compared to other cities in Iran and is considered the most

* Associate Professor of Sociology, Higher National Defense University, Tehran, Iran, kazemsd_49@yahoo.com

Date received: 12/07/2023, Date of acceptance: 21/10/2023

modern city in Iran by various standards. Changes in this city in areas such as the expansion of new industries, the development of education and its level improvement, the production and consumption of cultural goods, the expansion of mass communication tools and the extent of their use, the amount and density of the population, the lifestyle and the like are unique and without any doubt. Is; However, this question is raised whether all-round social-structural changes in Tehran have been accompanied by comprehensive and profound cultural changes? This little effort has been made to find out through an empirical investigation, what is the state of culture and traditional values in the city of Tehran in the face of modern values and changes caused by modernization, and whether the people of Tehran - as the most modern city in Iran - are culturally modern as well. Are they considered or are they traditional?

Theoretical framework

In the field of cultural consequences of modernization, there are three categories of mutual theories that assign different destinies to local cultures in the era of modernization. The first group believes in the decline of indigenous cultures and their replacement by western cultures. The second category believes in the resistance of native cultures against the invading western culture and the closure of these cultures against change, and the third category believes that the world culture (both western and non-western) acquires a composite characteristic in the era of modernization and globalization. The mentioned opinions believe in the inevitable fate of each national culture in each country against modernization, in accordance with the announced mechanism. In this sense, they consider the result of modernization as either cultural change, or cultural resistance, or cultural combination in each country. However, all three opinions can be recognized for any national culture faced with modernization. That is, he believed that the cultural consequence of modernization at the sub-national level would find three different situations: the formation of Western culture; resistance to western culture and insistence on indigenous identity; Combination of native culture with western culture. Thus, the cultural consequence of modernization in Iran (and Tehran) can be searched in three different aspects: Westernism, traditionalism and the formation of a composite culture. In this view, in the studied society, traditional culture has three different destinies: First, it is still dynamic and lively and effective in a part of the society and not only continues but also challenges the modern parts of the society. In the second case, a part of the society affected by modern culture becomes non-traditional and its ruling values become modern. In the third case, culture is a

31 Abstract

combination of tradition and modernity and consists of traditional and new dual values. In this case, a composite culture has been formed in which the components of modern culture are prominent and visible next to native-traditional values.

In order to determine the tendencies of people and their experimental evaluation, five variables of belief (or disbelief) in religious authority, secularism and political open space and social-civil tolerance and value Feminist texts are selected and studied. It is thought that people with western tendencies have more belief and tendency towards social-civil facilitation, secularism, political open space and feminist values and their belief in the jurisprudence is low, and on the contrary, people with native-traditional tendencies have low belief and tendency. compared to the above-mentioned variables (except for Velayat al-Faqih). Mixed people are more Western-oriented in some variables and more native-traditional in others.

Methodology

This research was conducted by survey method among the population over 18 years of age in Tehran urban area in the winter of 2015 and the sample size was calculated through Cochran's formula and was determined to be 4264 people. It is necessary to explain that after collecting and refining the questionnaires, 3974 questionnaires were found to be reliable and the analysis was done on them.

Conclusion

Despite the existing opinions in the field of modernization that assign three different fates to the cultures undergoing modernization (westernization, remaining traditional and hybridization), the analysis of experimental data showed that these three categories of phenomena exist within the studied sample. In other words, when faced with modern values, there are three different reactions within each country: value change and the formation of modern (Western) values; Nativeism and emphasis on native-traditional values; The formation of composite values.

bibliography

- Bagheri, Khosrow (1382), Philosophical foundations of feminism, Tehran: Ministry of Science, Research and Technology. [In Persian]
- Banuazizi, A. (1987): "Social- Psychological Approach to Political Development", In Myron Weiner and S. Huntington
- Beyer, P. (1994): Religion and Globalization. London: SAGE

- Castell, M. (1996): *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Davis, W. (1987):, *Religion and Development: Weber and East Asia Experience*", In Myron Weiner and S. Huntington
- Friedman, J. (1996): *Cultural Identity & Global Process*, London: SAGE
- Fukuyama, F. (1995): *Trust: Social Virtues and Creation of Prosperity*, New York: Free Press
- Holton, R. (1998): *Globalization and the Nation – state*. London: mc Milan
- Huntington, Samuel P. (1971): "The Change to Change: Modernization, Development, and Politics", *Comparative Politics*, Vol. 3, No. 3 (Apr., 1971), pp. 283-322
- Ingelhart, Ronald (1373), *Cultural evolution in an advanced industrial society*, translated by Maryam Veter, Tehran: Kovir. [In Persian]
- Inglehart, Ronald and Welzel, Christine (1389), *Modernization, Cultural Change and Democracy*, translated by Yaqoob Ahmadi, Tehran: Kavir. [In Persian]
- Inkels, Alex (1353), *Renovation of Man*, in: Wiener, Myron (1353), *Renovation of Society; A few discourses on understanding the dynamism of growth*, translated by Rahmatullah Maraghei and colleagues, Tehran: Pocket Books. [In Persian]
- Lerner, Daniel (1383), *Passing of Traditional Society; Modernization of the Middle East*, translated by Gholamreza Khaje Sarvi, Tehran: Research School of Strategic Studies. [In Persian]
- Peterson, R., D. Wander and H. Mueller (1999): *social problems*. New Jersey: prentice – Hall.
- Putnam, R. D. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press
- Robertson, R. (1992): *Globalization*. London: SAGE
- Silverman, M (1999): *Facing Postmodernity*. London: Routledge.
- Smelser, Neil (1353), *Renovation of social relations*, in: Wiener, Myron (1353), *Renovation of society; A few discourses on understanding the dynamism of growth*, translated by Rahmatullah Maraghei and colleagues, Tehran: Pocket Books. [In Persian]
- Sue, Alvin. (2018), *social change and development; An overview of the theories of modernization, dependence and the world system*, translated by Mahmoud Habibi, Tehran: Research Institute of Strategic Studies. [In Persian]
- Tomlinson, J. (1999): *Globalized culture: The triumph of the west?* In Skelton and Allen (eds) *Culture and Global change*. London: Routledge
- Weiner, Myron (1353), *Renovation of society; A few discourses on understanding the dynamism of growth*, translated by Rahmatullah Maraghei and colleagues, Tehran: Pocket Books. [In Persian]
- Wood, Robert (1353), *The Future of Renovation*, in: Wiener, Myron (1353), *Renovation of Society; A few discourses on understanding the dynamism of growth*, translated by Rahmatullah Maraghei and colleagues, Tehran: Pocket Books. [In Persian]

پیامدهای فرهنگی نوسازی در ایران (مورد مطالعه تهران)

کاظم سام دلیری*

چکیده

نوسازی در ایران در دهه‌های اخیر رشد شتابان و پرسرعتی داشته و جامعه‌ی ایرانی با ملاک‌های گوناگون نو شده است و تهران از جنبه‌های مختلف نماد این نوسازی به حساب می‌آید. اما، آیا مردم تهران به عنوان مدرن‌ترین شهر ایران- به لحاظ فرهنگی نیز مدرن (غربی) به حساب می‌آیند و یا هم‌چنان پای‌بند سنت‌ها هستند؟ در حالی که نظریات اولیه، نوسازی را با تغییرات فرهنگی همه جانبه و شکل‌گیری ارزش‌های مدرن بجای ارزش‌های سنتی همراه و ممکن می‌دانستند، در برابر، برخی نظریات جدیدتر به بسترسازی سنت‌ها برای نوسازی باور دارند. در این دسته کسانی قرار دارند که نوسازی را عامل فعال شدن بومی‌گرایی می‌دانند. دسته سوم نظریات معتقد به ترکیبی‌شدن فرهنگ‌ها در مواجهه با نوسازی هستند. نظریات مورد نظر اغلب سرنوشت یکپارچه برای جوامع و فرهنگ‌های در معرض نوسازی قائلند؛ اما، این تحقیق معتقد است می‌توان هر سه واکنش پیش‌گفته به نوسازی را درون یک جامعه مشاهده کرد. یعنی در نتیجه‌ی نوسازی در تهران تغییرات فرهنگی موجب شکل‌گیری ارزش‌های مدرن و ارزش‌های ترکیبی (در کنار ارزش‌های بومی-سنتی) شده است. تحلیل داده‌ها تحقیق -که با روش پیمایش انجام گرفت- نیز نشان داد هر سه گرایش فوق‌الاشاره (مدرن، ترکیبی و بومی-سنتی) به میزان متفاوت در تهران قابل مشاهده‌اند.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ، نوسازی، ارزش‌های مدرن، ارزش‌های ترکیبی، بومی-سنت‌گرایی.

۱. مقدمه

۱.۱ بیان مسئله

در دهه های اخیر جامعه ایرانی با شدت و شتاب هر چه بیش تر به سمت نوسازی در حرکت بوده و بخش هایی از جامعه هم با تعاریف موجود نو شده است. با معیارهایی هم چون شهرنشینی، گسترش سواد و سطح تحصیل، برخورداری از وسایل ارتباط جمعی، تغییرات و تمایزات ساختاری، تقسیم کار اجتماعی و تغییر در نقش ها و کارکردهای نهادهای اجتماعی و مانند آن جامعه ی ایران نسبت به گذشته تغییرات فراوانی را در جهت نوسازی از خود بروز داده و نسبت به گذشته می توان آن را نو (مدرن) به حساب آورد. هر چند حرکت به سمت نوسازی در تمامی نواحی کشور قابل ملاحظه و برجسته بوده است اما تهران در این خصوص متمایز از سایر مناطق می نماید. شهر تهران نسبت به سایر شهرهای ایران از پیشرفت های قابل ملاحظه ای در جهت نوسازی برخوردار بوده و با معیارهای گوناگون مدرن ترین شهر ایران به حساب می آید. تغییرات در این شهر در حوزه هایی مانند گسترش صنایع جدید، توسعه آموزش و ارتقای سطح آن، تولید و مصرف کالاهای فرهنگی، گسترش وسایل ارتباط جمعی و میزان استفاده از آن، میزان و تراکم جمعیت، سبک زندگی و مانند آن بی نظیر و بدون چون و چرا است؛ اما، این سوال مطرح است که آیا تغییرات ساختاری-اجتماعی همه جانبه در تهران با تغییرات فراگیر و عمیق فرهنگی هم همراه بوده است؟ و از لحاظ فرهنگی در این شهر غلبه با ارزش های جدید است یا ارزش های سنتی هم چنان بر جامعه تسلط دارند؟ این اندک تلاش دارد تا با بررسی تجربی دریابد که در شهر تهران فرهنگ و ارزش های سنتی در مواجهه با ارزش های مدرن و تغییرات ناشی از نوسازی چه وضع و حالی پیدا کرده است و مردم تهران - به عنوان مدرن ترین شهر ایران - آیا به لحاظ فرهنگی هم مدرن به حساب می آیند و یا سنتی هستند؟

۲. پیشینه تحقیق

با بررسی پیشینه ها، تحقیقی که مشخص و مستقیم با مساله مقاله حاضر درگیر باشد یافت نشد و تحقیقاتی که موضوع نوسازی را انتخاب و پیرامون آن به بررسی پرداخته اند بیش تر تاثیرات نوسازی بر بخش های مختلف جامعه مطرح نظر آن ها بوده است؛ علی ایحال از میان این تحقیقات تعدادی انتخاب و در ادامه مورد بررسی قرار می گیرند:

حقیقتیان و دارابی (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «بررسی تاثیر نوسازی فرهنگی و مکانیسم تاثیرگذاری آن بر ارزش های خانواده (مطالعه موردی: شهرستان نهاوند)»، تلاش دارند تاثیر نوسازی بر خانواده را مورد مذاقه قرار دهند. آنان هدف پژوهش خود را بررسی تاثیر نوسازی فرهنگی و مکانیسم تاثیرگذاری آن بر ارزش های خانواده در شهرستان نهاوند اعلام می دارند که بدین منظور از میان عوامل و متغیرهای گوناگونی که در فرایند نوسازی بر تحولات خانواده تاثیرگذار است، متغیرهای ریسک پذیری، بازاندیشی، کمرنگ شدن باورهای مذهبی به عنوان متغیرهای مستقل انتخاب می شوند. مبانی نظری این تحقیق از نظریات: اسملسر، گود، گیدنز و اریش بک و اینگلهارت انتخاب و روش تحقیق آنان پیمایش و ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه می باشد. جامعه آماری تحقیق نویسندگان افراد بالاتر از ۱۸ سال شهرستان نهاوند است که در حجم نمونه ۳۹۰ انتخاب شدند. نتایج تحقیق این دو نشان داد که سه متغیر نوسازی فرهنگی یعنی، ریسک پذیری، بازاندیشی، کمرنگ شدن باورهای مذهبی بر افول اشکال خانواده و پیدایش شکل مدرن آن موثر بوده است. بعد ریسک پذیری بیشترین میانگین را (۳.۳۸) داراست و کمرنگ شدن باورهای مذهبی با مقدار ۳.۰۲ دارای کمترین مقدار میانگین می باشد و در کل میانگین فرایند نوسازی فرهنگی در جامعه مورد مطالعه ۳.۲۵ بوده است. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون حاکی از آن است که نوسازی و مولفه های آن در مجموع ۲۵. واریانس تحولات ارزشی خانواده را تبیین می کند.

«فرآیند و پیامدهای نوسازی و تغییر و تحولات اجتماعی؛ مطالعه موردی شهرستان سردشت»، عنوان مقاله ای از محمد تقی ایمان (۱۳۸۳) است که در آن تلاش دارد فرآیند و پیامدهای نوسازی و تغییر و تحولات اجتماعی در شهرستان سردشت را از سال ۱۳۰۰ تا سال ۱۳۷۹ هجری شمسی بررسی نماید. محقق با روش کیفی و میدانی مبادرت به گردآوری و تحلیل یافته ها کرده و دریافته که اکثر ساکنان شهرستان سردشت تا پیش از آغاز فرآیند نوسازی به کشاورزی - دامداری اشتغال داشته و ده نشین بودند و گروه های کوچ نشین هم در مناطق کوهستانی به سر می بردند. نظام اجتماعی - سیاسی منطقه، مبتنی بر نظام قبیله ای و ارباب رعیتی بود و مالکیت زمین عامل اساسی در قشربندی اجتماعی به شمار می آمد. بنابراین، پایگاه اجتماعی افراد با توجه به مالکیت زمین و نسبت تعیین می شد. تا پیش از آغاز فرآیند نوسازی، تمام منطقه فاقد شهر بود. با این حال دهکده سردشت مرکز داد و ستد بود و فرآورده های کشاورزی - دامی و بعضی کالاها به طور محدود مبادله می شد. فرایند نوسازی به تدریج بسیاری از جنبه های فرهنگ و جامعه سنتی را دگرگون ساخت. استقرار ادارات دولتی در

منطقه، اجرای اصلاحات ارضی، ورود تکنولوژی نوین از جمله وسایل، ابزارها، تاسیس مدارس نوین، احداث جاده ها و بالاخره تبدیل دهکده سردشت به شهر سردشت باعث دگرگونی در نظام اجتماعی- سیاسی و فعالیت های اقتصادی گردید. الغای نظام ارباب- رعیتی و انتقال قدرت از ایل و قبیله به دولت، ساختار سیاسی منطقه را تغییر داد و در نتیجه سران ایلات قدرت سستی را از دست دادند؛ هر چند اعضای خانواده های آنان در ادارات دولتی نفوذ کرده و از موقعیتی مناسب برخوردار شدند. فرصت های شغلی جدید و دستیابی به آن ها از طریق سوادآموزی نوین، باعث تحرک اجتماعی گردید؛ به طوری که اکنون پایگاه اجتماعی افراد به صورت اکتسابی است. امروزه فعالیت های اقتصادی متنوع گردیده هر چند بسیاری از اهالی هنوز به کشاورزی- دامداری اشتغال دارند. به طور کلی، در نتیجه نوسازی تمام جنبه های زندگی مردم این سامان دچار دگرگونی شده است، با این حال بسیاری از جنبه های فرهنگ سستی به ویژه در روستاها کمتر تغییر یافته اند.

صفت الله قاسمی و رسول زارع زاده (۱۳۹۲) «پیامدهای (اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی) ظهور طبقه متوسط جدید در ایران» را موضوع تحقیق خود قرار داده و تلاش دارند دریابند که ظهور طبقه جدید در پی نوسازی چه پیامدهایی برای ابعاد گوناگون زندگی سستی داشته است. نویسندگان بر این باورند که طبقه جدید به اقشار نوظهور و نوپدیدی اشاره دارد که در جامعه جدید شکل گرفته و در درجه اول با ویژگی های شهرنشینی، اشتغال جدید و تحصیلات شناخته می شوند. با اجرای برنامه های نوسازی در ایران از اوایل دهه ۱۳۷۰ روز به روز موقعیت طبقه متوسط جدید ارتقا یافته که خود پیامدهایی برای کشور داشته است. در بُعد اجتماعی مطالبه حقوق شهروندی بیشتر، افزایش حس مشارکت جویی در تصمیم گیری ها، گسترش شهرنشینی، درخواست برای رفاه بیشتر، افزایش استانداردهای زندگی و ... تقاضاهای جدیدی بود که بیش از پیش از سوی آنان مطرح شد. در بعد فرهنگی گسترش رسانه های ارتباط جمعی و افزایش ضریب نفوذ آن در جامعه و توسعه ارزش های فرهنگی نوین از پیامدهای ظهور و توسعه این طبقه است. طی دو دهه اخیر به تدریج میان قشر بالای طبقه متوسط جدید و نظام سیاسی موجود در بعد امنیتی فاصله و شکاف ایجاد شده است و در صورت فراهم بودن شرایط، این طبقه اجتماعی می تواند به نیروی سیاسی تمام عیار تبدیل شود. «بازسازی معنایی پیامدهای فرهنگی و اجتماعی نوسازی ارتباطات با تأکید بر رسانه های ارتباط جمعی (مطالعه موردی جوانان پسر شهرستان سردشت)»، عنوان تحقیقی است که نبی زاده انجام داده است. این تحقیق با لحاظ نمودن سهم بالای رسانه های نوین ارتباطی و

اطلاعاتی به‌ویژه ماهواره در مصرف فرهنگی و هویتی و فراغتی جوانان به بازسازی معنایی پیامدهای فرهنگی و اجتماعی نوسازی ارتباط (ماهواره) در نزد جوانان سردشت پرداخته است. عملیات میدانی تحقیق در چارچوب روش قوم‌نگاری به انجام رسیده است و جهت گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه‌ی نیمه ساخت یافته و برای تحلیل داده‌ها از نظریه زمینه‌ای بهره گرفته شده است. نتایج حاصل از مصاحبه با ۲۶ نفر از جوانان سردشتی نشان‌دهنده این واقعیت هستند که در سطح بستری، عللی هم‌چون مشکلات اکولوژیکی، غیبت سنن و فرهنگ قومی در شبکه‌های داخلی، محدودیت مجراهای ارتباطی و یکنواختی شبکه‌های داخلی در ظهور و پذیرش ماهواره در این منطقه دخیل بوده است. در سطح تعاملی نیز مصاحبه‌شوندگان قسمت اعظم کنش‌های خود را بر محوریت پذیرش/ مقاومت در برابر ماهواره و شیوه‌های تعدیل‌شده‌ی راه‌های نوین ارتباطی ترسیم کرده‌اند. بر اساس کنش‌های جوانان در قبال تکنولوژی‌های نوین ارتباطی می‌توان گفت که نوسازی ارتباطات، پیامدهای فرهنگی و اجتماعی گسترده و بعضاً متناقضی برای جوانان در پی داشته است که در ذیل مقوله‌ی هسته‌ی توانمندساز- فشارآور متمرکز اند. به عبارتی دیگر، تغییر و تحولاتی که در حوزه‌ی ارتباطی در سردشت رخ داده بسیاری از ابعاد و شیوه‌های زندگی جوانان را در فضایی متراکم از انگاره‌های سنتی و مدرن باز صورت‌بندی کرده است.

در مجموع، آنگونه که از بررسی تعدادی از تحقیق‌های مرتبط با موضوع تحقیق حاضر بر می‌آید: اول، مساله آن‌ها متفاوت از مساله این تحقیق است؛ دوم، تحقیق آن‌ها مصداقی و تجربی است و تلاش برای تحلیل نظری پیامدهای نوسازی ندارند و سوم، موضوع آن‌ها به کلیت یک جامعه یا فرهنگ مربوط نمی‌شود بلکه بر یک بخش یا یک بعد از جامعه متمرکز می‌باشند.

۳. چهارچوب نظری

از نگاه نظریه‌پردازان اولیه‌ی این حوزه، نوسازی فرایندی مترقی و تکاملی و با تغییرات همه‌جانبه در ساحت‌های گوناگون جامعه به ویژه در حوزه فرهنگ- می‌باشد (هانتینگتون ۱۹۷۶: ۳۱-۳۰). نظریات اولیه نوسازی بر این عقیده بودند که نوسازی از مسیر تغییر ارزش‌های سنتی و پذیرش ارزش‌های جوامع غربی حاصل می‌شود. علی‌رغم متکثر و چند رشته‌ای بودن مکتب اولیه نوسازی، مفروضات این مکتب برای بررسی توسعه در

جهان سوم مشترک و مشابه است. به عقیده آلون سو یکی از مفروضات این مکتب به غربی (اروپایی یا آمریکایی) بودن نوسازی اشاره دارد. به عقیده وی

در ادبیات نوسازی گونه‌ای رضایت خاطر بی‌جا نسبت به اروپای غربی و ایالات متحده وجود دارد. تلقی این نظریات چنین است که این کشورها از رونق بی‌ظنیر و دموکراسی باثبات برخوردارند و چون این کشورها پیش‌رفته‌ترین کشورهای جهان به شمار می‌روند به عنوان الگویی جهت تقلید دیررسیدگان در آمده‌اند. از این نظر، نوسازی صرفاً یک فرایند اروپایی شدن یا آمریکایی شدن بوده و غالباً به همین ترتیب نیز توصیف می‌شود (سو ۱۳۹۰: ۴۰).

با نگاه به نظریات و نوشته‌های نویسندگان اولیه نوسازی به خوبی می‌توان این برداشت سو را تصدیق کرد. به عنوان نمونه، رابرت وود شرط اساسی و همیشگی نوسازی را استعداد یک ملت جهت تطبیق خود با شرایط مستمراً متغیر می‌داند. به عقیده وی این جریان انطباق با نهادهای سیاسی و اجتماعی و جریان‌ها و شیوه‌های رفتاری، نیاز دارد بدون آن‌که اختلال شدیدی در زندگانی خصوصی و مشاغل افراد پدید آید مدام محصولات نو و روش‌های نو و مشاغل نو و معیارهای نو رفتار را وارد کند (وود ۱۳۵۳: ۶۳). اسملسر نیز به عنوان یکی از نظریه‌پردازان برجسته و اولیه نوسازی به تغییر ارزش‌های سنتی به عنوان پیش‌نیاز نوسازی باورداشته تغییرات ناشی از نوسازی را مربوط به کلیت جامعه و فرهنگ می‌داند. وی تغییرات ناشی از نوسازی را علاوه بر حوزه سیاست (سیستم‌های اقتدار و چگونگی اداره جامعه) و اجتماع (تغییر در نهاد خانواده و آموزش و پرورش)، به قلمرو دین هم نسبت می‌دهد. به عقیده وی، به واسطه نوسازی در قلمرو دین، جانشینی سیستم‌های معتقدات دنیوی به جای دین‌های قدیمی آغاز می‌گردد (اسملسر ۱۳۵۳: ۱۶۶). در بین نظریه‌پردازان اولیه نوسازی شاید اینکلس عیان‌تر از همه مخالفت ارزش‌های سنتی با ارزش‌های مدرن را برجسته ساخته و شکل‌گیری و تثبیت نوسازی را در تغییرات همه‌جانبه‌ی فرهنگ و شخصیت سنتی می‌بیند. به عقیده وی، نوسازی با تغییر در خصوصیات قدیمی افراد و جامعه حاصل می‌آید و تبدیل خصوصیات قدیمی به خصوصیات نو به معنای رها کردن طرز تفکر و احساسی است که ریشه‌های ده‌ها و شاید صدها ساله دارد؛ و ترک آن‌ها نیز اغلب مستلزم ترک اصول اساسی آن‌ها است. خصوصیات نو، که با ترک خصوصیات قدیمی حاصل می‌شود و با کسب آن‌ها انسان نو می‌گردد، خشتی و علی‌السویه نیست که هر کس واجد آن باشد؛ بلکه بالعکس «خصوصیات ممتاز انسان اروپایی، آمریکایی یا غربی است که [وی] مایل است آن‌ها را به مردم

دیگر تحمیل کند و آن‌ها را به صورت خود درآورد» (اینکلس ۱۳۵۳: ۲۰۶). اینکلس انسان نو را انسانی می‌شناسد که باورها و نوع نگاهش به اطراف تغییر کرده و در طرز تفکر، احساس و کردار، راه و رسم‌های تازه‌ای را در پیش گرفته است. لرنر این طرز تفکر و احساس را غربی و تقلید شده از مدل توسعه کشورهای غربی می‌داند (لرنر ۱۳۸۳). وی که نوسازی در خاورمیانه را مورد بررسی دارد، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های اعلام شده در این منطقه را با معیارهای نوسازی در غرب منطبق می‌بیند. به عقیده وی مدل توسعه‌ی نضج گرفته در غرب یک حقیقت تاریخی است که در تمامی مناطق جهان مورد تقلید قرار گرفته و باید تقلید شود. لرنر معتقد است محرکی که جامعه سنتی در خاورمیانه را به تحلیل می‌برد از غرب آمده و برای بازسازی جامعه مدنی در خاورمیانه که بتواند در جهان امروز بطور کامل عمل نماید غرب مدل مفیدی است (لرنر ۱۳۸۳: ۸۲). همان‌گونه که اشاره شد به باور مکتب اولیه نوسازی، فرایند نوسازی با تغییر در ارزش‌ها و نهادهای سنتی ممکن می‌گردد و نوسازی اساساً یک تغییر و دگرگونی در ویژگی‌های سنتی جوامع است. این‌گونه، نویسندگان این مکتب تغییر سنت‌ها را جزو ماهیت نوسازی تلقی کرده هرگونه تلاش برای حفظ یا احیای آن‌ها را نقض غرض می‌دانند. به عقیده آنان، هرگونه تلاش برای حفظ سنت‌ها و یا توجیه تغییرات در قالب آن‌ها مغایر با تغییرات است و باور دارند که طرد سنت‌ها برای پذیرش تغییر در افراد ایجاد آمادگی می‌کند (وینر ۱۳۵۳: ۹). از این منظر تغییر ارزش‌ها و دیدگاه‌ها شرط لازم و ضروری برای ایجاد جامعه، اقتصاد و سیستم اجتماعی نو است.^۱

در برابر نظرات پیشین در خصوص وضعیت سنت در دوره‌ی مدرن، برخی نظریات جدیدتر در حوزه نوسازی به هم‌زیستی سنت و تجدد باور دارند. البته، این گروه پیش‌تر بر این نکته تأکید دارند که بر خلاف عقیده‌ی قبل، سنت نه تنها عامل ممانعت از نوسازی نیست که تسهیل‌گر و بستر ساز آن نیز می‌باشد. افرادی هم‌چون دیویس (Davis) (۱۹۸۷)، بنوعیزی (Banuazizi) (۱۹۸۷)، پاتنام (Putnam) (۱۹۹۳) و فوکویاما (Fukuyama) (۱۹۹۵) مبتنی بر این عقیده تلاش نمودند با بررسی برخی مصادیق نوسازی در کشورهای خاص مساعدت سنت به نوسازی و تداوم آن در عصر مدرن را نشان دهند.

بنوعیزی (۱۹۹۷) با بررسی انقلاب اسلامی ایران و تشخیص نقش دین و گروه‌های مذهبی در هدایت جامعه به سمت مرحله‌ای جدید از نوسازی این نتیجه را بدست آورد که نوسازی لزوماً به غیردینی شدن جامعه منتهی نمی‌شود و عقاید و مناسک دینی هم به مانند عقاید لائیک در ایجاد تقاضاهای هماهنگ برای تغییرات اجتماعی نقش دارند. دیویس (۱۹۸۷)

نیز با بررسی مورد ژاپن تلاش دارد نقش دین را در توسعه این کشور نشان دهد. وی از دو منظر سلبی و ایجابی به نقش دین در توسعه ژاپن می‌نگرد. به عقیده دیویس دین در ژاپن به لحاظ سلبی مانعی در برابر نوسازی ایجاد نکرد و به لحاظ ایجابی حتی قابلیت‌هایی جهت تسریع نوسازی و تغییرات داشت.

در این دسته، نظریاتی وجود دارد که نوسازی (و البته جهانی‌شدن) را عاملی جهت تحریک فرهنگ سنتی برای اتخاذ واکنش‌های رادیکال در برابر فرهنگ‌های مهاجم قلمداد می‌کنند. این نظریات باور دارند که در جوامع غیرغربی فشار ارزش‌های غربی بر عقاید و ارزش‌های سنتی واکنش سنت و نیروهای سنتی را جهت دفاع از هویت و کارکردهای خود در پی داشته است. لذا، نوسازی نه تنها عاملی جهت به حاشیه راندن سنت نیست که موجب سربرآوردن گرایش‌های فرهنگی رادیکال می‌گردد. نویسندگان این دسته به کثیری از جنبش‌های اجتماعی کشورهای در حال توسعه اشاره دارند که وجه مشترک آن‌ها جستجوی هویت‌های ملی و تلاش برای احیای عناصر هویت‌بخش بومی در برابر ارزش‌های مدرن است (برای تفصیل مراجعه شود به: هولتن (Holton) ۱۹۹۸؛ رابرتسون (Robertson) ۱۹۹۲؛ بیر (beyer) ۱۹۹۴؛ پترسون (Peterson) (۱۹۹۹)). هجوم بنیان‌برافکن ارزش‌های غربی و نقش آن در هویت‌زدایی از جوامع غیرغربی واکنش‌های رادیکال و حتی خشونت‌آمیز را موجب می‌شود که هدف مشترک آن‌ها بازگشت به سنت و هویت‌های ملی-سنتی است. برخی از این واکنش‌ها در قالب گسترش بنیادگرایی دینی، ناسیونالیسم، هویت‌های قومی-ملی، نژادپرستی‌های مدرن و ... در آثار کسانی مانند کاستل (castell) (۱۹۹۹)، فریدمن (friedman) (۱۹۹۴) و سیلورمن (silverman) (۱۹۹۹) به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است. آن‌گونه که اشاره شد، عنصر مشترک تمامی واکنش‌ها به پدیده نوسازی (و جهانی‌شدن)، دفاع از ارزش‌ها و هویت‌های ملی در برابر تلاش‌های جهان‌گیر، یک‌دست‌کننده و تفاوت‌زدای نوسازی و جهانی‌شدن است و این تفکر، گسترش جهانی فرهنگ غربی بواسطه تلاش‌های هدفمند یا قصدنشده نوسازی و جهانی‌شدن را گریزناپذیر و غیرقابل اجتناب نمی‌داند.

در واکنش به دو دسته نظریات قبل در خصوص توسعه و نقش فرهنگ سنتی در جوامع در معرض نوسازی، دسته‌ای دیگر از نظریات بر تداوم سنت در عصر مدرن و ترکیب و هم‌نشینی ارزش‌های مدرن و سنتی تاکید دارند. به عنوان نمونه، اینگلهارت علی‌رغم اعتقاد به تاثیر نوسازی بر تغییرات ارزشی و حرکت جوامع در معرض نوسازی در جهت ارزش‌های غربی، به استمرار ارزش‌های سنتی در عصر صنعتی تاکید دارد (اینگلهارت ۱۳۸۹ و ۱۳۷۳). وی

معتقد است صنعتی شدن لاجرم عقلانیت، سکولاریسم و بروکراسی (ارزش‌های غربی) را به همراه دارد که نتیجه آن حاکمیت ارزش‌های عقلانی-سکولار بر جوامع سنتی است. اما با این وجود در این جوامع ارزش‌های سنتی هم‌چنان به حیات خود ادامه می‌دهند. اینگلهارت که تناقض ظاهری نظر خود را درک کرده سعی در ابهام‌زدایی از آن دارد. وی می‌پذیرد که نتیجه ضروری نوسازی ایجاد و توسعه‌ی آن دسته تغییرات فرهنگی است که استقلال فرد، برابری جنسیتی و دموکراسی را ارتقاء بخشیده به رهایی انسان از جهات گوناگون منجر می‌گردد، اما، برخلاف آنانی که به متجانس شدن کشورها در نتیجه نوسازی و جهانی شدن اعتقاد دارند، می‌گوید: «جهان متجانس نخواهد شد و اثر سنت‌های فرهنگی محو نخواهد گشت» (اینگلهارت ۱۳۸۹: ۲۴). اساساً، نوسازی رنگ و بوی فرهنگ‌های بومی را می‌گیرد و در قالب آن‌ها استقرار و استمرار می‌یابد. از این نظر اثر سنت‌های فرهنگی محو نمی‌شود و نظام‌های عقیدتی با انعطاف‌پذیری قابل ملاحظه به انعکاس میراث تاریخی جامعه ادامه می‌دهند. به همین خاطر است که جوامع مختلف حتی زمانی که متأثر از نیروهای همانند و یگانه‌کننده‌ی نوسازی هستند مسیرهای متفاوتی را دنبال می‌کنند؛ در این معنا، عوامل خاص موقعیتی مانند میراث فرهنگی جوامع بر نحوه‌ی توسعه جوامع تاثیر می‌گذارند.

استمرار ارزش‌های سنتی و میراث فرهنگی جوامع در عصر تجدد در چگونگی مصرف کالاهای فرهنگی غرب و معانی متفاوت آن‌ها در جوامع غربی و غیرغربی نمود دارد. در حالی که محصولات صنایع فرهنگی غرب به وفور در جوامع دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد اما میان این مصرف با هویت فرهنگی متمایز غربی پیوندی خاص وجود ندارد. یعنی، استفاده از محصولات فرهنگی غرب (به عنوان یک پیامد فرهنگی نوسازی) به معنای هویت‌یابی با فرهنگ غرب و غربی شدن نیست و این محصولات ویژگی بومی می‌یابند؛ به همین خاطر است که برخی از این محصولات مانند مک‌دونالد، پوشیدن شلوارهای جین و تماشای محصولات هالیوود دیگر از سوی مردم غرب به عنوان نماد فرهنگی خاص و محصولات اختصاصی قلمداد نمی‌شوند (تاملیسون Tomlison ۱۹۹۹: ۲۸). افراد در جوامع غیرغربی از مصرف این محصولات معانی ذهنی متفاوتی نسبت به مصرف‌کنندگان غربی دارند. محصولات فرهنگی غرب از بسترهای محلی خود جدا و رنگ و بویی غیرغربی (فرهنگی/جغرافیایی) گرفته‌اند. در این نگاه ارزش‌های فرهنگی و نظام معنایی افراد، ترکیبی از چندین فرهنگ و خرده فرهنگ با بسترها و خاستگاه‌های متفاوت است. هولتن از این وضع با عنوان «آمیزش Syncretization» یاد می‌کند؛ که در آن عناصر فرهنگی گوناگون با زمینه‌های

جغرافیایی/تاریخی متفاوت در قالب یک فرهنگ جدید بازسازی می‌شوند (هولتن Holton ۱۹۹۸: ۱۶۰). یعنی، فرهنگ‌های جدید با ریشه‌های فرهنگی خاص در فضا و زمان گسترده توسعه یافته و با آمیزش با هم فرهنگ ترکیبی جدیدی را شکل می‌دهند.

در مجموع، در حوزه پیامدهای فرهنگی نوسازی سه دسته نظریه‌ی متقابل وجود دارند که برای فرهنگ‌های محلی در عصر نوسازی سرنوشت‌های متفاوتی قائل‌اند. دسته اول معتقد به زوال فرهنگ‌های بومی و جایگزینی آن با فرهنگ‌های غربی است. دسته دوم به مقاومت فرهنگ‌های بومی در برابر فرهنگ مهاجم غربی و بسته ماندن این فرهنگ‌ها در برابر تغییر، باور دارند و دسته سوم معتقدند فرهنگ جهانی (چه غربی و چه غیر آن) در عصر نوسازی و جهانی‌شدن ویژگی ترکیبی پیدا می‌کند. نظرات مورد اشاره معتقد به سرنوشت محتوم هر یک از فرهنگ‌های ملی در هر کشور در برابر نوسازی، منطبق با مکانیزم اعلام شده هستند. در این معنا، نتیجه‌ی نوسازی را یا تغییر فرهنگی، یا مقاومت فرهنگی و یا ترکیب فرهنگی در هر کشور می‌دانند. اما، می‌توان هر سه نظر را برای هر فرهنگ ملی مواجه با نوسازی به رسمیت شناخت. یعنی، اعتقاد داشت که پیامد فرهنگی نوسازی در سطح فروملی (درون هر کشور) سه وضع متفاوت پیدا کند: شکل‌گیری فرهنگ غربی؛ مقاومت در برابر فرهنگ غرب و پافشاری بر هویت بومی؛ ترکیب فرهنگ بومی با فرهنگ غربی. این چنین، پیامد فرهنگی نوسازی در ایران (و تهران) را می‌توان در سه وجه متفاوت جستجو کرد: غرب‌گرایی، سنت‌گرایی و شکل‌گیری فرهنگ ترکیبی. در این نگاه در جامعه‌ی مورد بررسی، فرهنگ سنتی سه سرنوشت متفاوت دارد: اول، در بخشی از جامعه هم‌چنان پویا و سرزنده و اثرگذار است و نه تنها استمرار دارد که بخش‌های مدرن جامعه را هم به چالش می‌کشد. البته، سنت شکل ناب و خالص پیشین را از دست داده و آغشته به ارزش‌های مدرن است - با این تاکید که سنگینی به سمت سنت و ارزش‌های بومی سنتی است. در حالت دوم، بخشی از جامعه متأثر از فرهنگ مدرن، غیرسنتی شده و ارزش‌های حاکم بر آن مدرن می‌شود. هرچند این فرهنگ نیز خلوص فرهنگ مدرن را ندارد، اما وزن و سنگینی در آن به سمت ارزش‌های مدرن است و این ارزش‌ها بر ارزش‌های سنتی غلبه دارند. در حالت سوم، فرهنگ، ترکیبی از سنت و تجدد و متشکل از ارزش‌های دوگانه سنتی و نو است. در این حالت یک فرهنگ ترکیبی شکل گرفته که در آن در کنار ارزش‌های بومی سنتی مؤلفه‌های فرهنگ مدرن برجسته و قابل مشاهده است. با این توضیح که با گذر زمان و بواسطه تغییرات نسلی و هرچه مدرن‌تر شدن، تغییرات

فرهنگی مورد نظر به سمت تسلط ارزش‌های مدرن بر ارزش‌های سنتی حرکت می‌کند و توسعه اجتماعی-اقتصادی تغییرات قابل پیش‌بینی به همراه می‌آورد.

در ادامه و برای تعیین گرایش‌ات (غربی، بومی-سنتی یا ترکیبی) افراد و سنجش تجربی آن‌ها پنج متغیر اعتقاد (یا بی‌اعتقادی) به ولایت فقیه، سکولاریسم و فضای باز سیاسی (در حوزه سیاسی) و سهل‌گیری اجتماعی-مدنی و ارزش‌های فمینیستی (در حوزه‌های اجتماعی-فرهنگی) انتخاب و مورد بررسی قرار می‌گیرند. تصور این است که افراد با گرایش‌ات غربی اعتقاد و گرایش بیش‌تری به سهل‌گیری اجتماعی-مدنی، سکولاریسم، فضای باز سیاسی و ارزش‌های فمینیستی دارند و اعتقاد آنان به ولایت فقیه پایین است و بالعکس افراد با گرایش‌ات بومی-سنتی از اعتقاد و گرایش پایینی نسبت به متغیرهای پیش‌گفته (به جز ولایت فقیه) برخوردارند. افراد ترکیبی هم در برخی متغیرها بیش‌تر غرب‌گرا و در برخی بیش‌تر بومی-سنتی هستند.

۴. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق به روش پیمایش و در بین جمعیت بالای ۱۸ سال حوزه شهری تهران، شامل تهران، شمیرانات، شهر ری، اسلام‌شهر و پردیس در زمستان ۱۳۹۵ انجام گرفت و انتخاب نمونه در مناطق مورد اشاره به روش خوشه‌ای و تصادفی سیستماتیک بود. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران محاسبه و به تعداد ۴۲۶۴ نفر تعیین شد، که توزیع آن بر اساس درصد هر یک از شهرها و مناطق انجام گرفت. بدین نحو که نسبت جمعیت هر یک از مناطق تهران - لازم به توضیح است، شمیرانات و شهر ری علی‌رغم شهرستان و مستقل بودن از تهران به لحاظ تقسیمات کشوری، جزو مناطق ۱ و ۲۰ این شهر به حساب می‌آیند- و دو شهر پردیس و اسلام شهر نسبت به کل جمعیت تعیین و سپس به همان میزان، نمونه به آنها اختصاص یافت. لازم به توضیح است پس از جمع‌آوری و پالایش پرسشنامه‌ها تعداد ۳۹۷۴ پرسشنامه قابل اعتماد تشخیص داده شد و تجزیه و تحلیل بر روی آنها انجام گرفت.

۵. عملیاتی‌سازی متغیرهای تحقیق

۱.۵ اعتقاد به ولایت فقیه

اعتقاد به ولایت فقیه در معنای درست دانستن نظریه حاکمیت فقیه برای اداره کشور بکاررفته و از طریق چهار گویه مورد سنجش قرار می‌گیرد: ۱. مناسب دانستن نظام ولایت فقیه برای اداره جامعه ۲. تعیین سیاست‌های کلان کشور از سوی ولی فقیه ۳. اداره نهادهای کشور از سوی ولی فقیه ۴. ضرورت ولایت فقیه علی‌رغم وجود رئیس‌جمهور و مجلس.

۲.۵ سهل‌گیری اجتماعی-مدنی

سهل‌گیری اجتماعی-مدنی، مخالفت با سخت‌گیری در عرصه‌های خصوصی و عمومی (تصمیمات مربوط به مدیریت بدن و نوع پوشش، استفاده از وسایل ارتباطی مدرن و ارتباط میان دو جنس مخالف) تعریف می‌شود. گویه‌های این متغیر عبارتند از: ۱. آزادی نوع پوشش بدون دخالت دیگری ۲. مخالفت با فیلتر سایت‌ها ۳. مخالفت با ممنوعیت استفاده از ماهواره ۴. آزادی ارتباط میان دو جنس بدون محدودیت و دخالت دیگران

۳.۵ گرایش به سکولاریسم

سکولاریسم در اینجا در معنای مخالفت با دخالت روحانیان، نهادها و قوانین دینی در امور سیاسی و اجتماعی به کار رفته؛ که از طریق گویه‌های زیر بررسی می‌شود: ۱. مخالفت با دخالت ولایت فقیه در امور ۲. مخالفت با حضور روحانیان در حکومت ۳. مخالفت با قوانین دینی ۴. مخالفت با امر به معروف و نهی از منکر ۵. اداره کشور توسط مجلس و رئیس‌جمهور بدون نیاز به رهبری.

۴.۵ فضای باز سیاسی

فضای باز سیاسی به معنای مخالفت با سخت‌گیری‌ها برای ورود افراد و گروه‌های غیرمذهبی و غیرهمسو با اهداف انقلاب اسلامی در پست‌های سیاسی، مدیریتی و حکومتی است. گویه‌های مناسب برای سنجش این متغیر عبارتند از: ۱. مخالفت با مرزبندی خودی و غیرخودی ۲. مخالفت با نظارت استصوابی شورای نگهبان

۵.۵ ارزش‌های فمینیستی

منظور از ارزش‌های فمینیستی دفاع از حقوق زنان در چارچوب ارزش‌های غربی (لیبرالیستی - سوسیالیستی) و حقوق بشر غربی است (برای تفصیل مراجعه شود به: باقری ۱۳۸۲). گویه‌ها برای سنجش این متغیر عبارتند از: ۱. مخالفت با اقتدار مرد در خانواده (حوزه اجتماعی) ۲. مخالفت با حق طلاق برای مردان ۳. مخالفت با ارث نابرابر مرد و زن (حوزه حقوقی).

۶. تجزیه و تحلیل داده‌ها

متغیرهای زمینه‌ای: در جداول زیر، متغیرهای زمینه‌ای به همراه فراوانی و درصدها، بدون هیچ توضیح اضافه ارائه می‌گردند:

بر اساس ارقام مندرج در جدول زیر بیش‌ترین فراوانی نمونه به سنین ۲۱ تا ۳۵ سال تعلق دارد.

جدول ۱. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس سن

متغیر	طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
سن	۱۸-۲۰	221	5.6	5.6	5.6
	۲۱-۳۵	1815	46.0	46.2	51.8
	۳۶-۵۰	1322	33.5	33.6	85.4
	+۵۱	574	14.5	14.6	۱۰۰
	جمع	3932	99.6	۱۰۰	
	بی‌جواب	15	.4		
	جمع کل	3947	۱۰۰		

بر اساس ارقام مندرج در جدول زیر، فراوانی نمونه به لحاظ جنسی تقریباً برابر می‌باشد.

جدول ۲. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس جنس

متغیر	طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
جنس	مرد	1970	49.9	50.4	50.4
	زن	1939	۵۰.۱	49.6	۱۰۰
	جمع	3909	۱۰۰	۱۰۰	
	جمع کل	3947	۱۰۰		

بیش‌ترین فراوانی نمونه به‌لحاظ تحصیلی به گروه‌های دیپلم و لیسانس تعلق دارد.

جدول ۳. توزیع پاسخ‌گویان بر اساس تحصیلات

متغیر	طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
تحصیل	بی‌سواد	111	2.8	2.8	2.8
	راهنمایی	348	8.8	8.9	11.7
	متوسطه	233	5.9	6.0	17.7
	دیپلم	1105	28.0	28.2	45.9
	فوق‌دیپلم	632	16.0	16.2	62.1
	لیسانس	1047	26.5	26.8	88.8
	ارشد	334	8.5	8.5	97.4
	دکتر	59	1.5	1.5	98.9
	حوزوی	44	1.1	1.1	۱۰۰
	جمع	3913	99.1	۱۰۰	
	بی‌پاسخ	34	.9		
	جمع کل	3947	۱۰۰		

متغیرهای اصلی

۱.۶ اعتقاد به سهل‌گیری اجتماعی

بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که میزان اعتقاد بالا به سهل‌گیری اجتماعی برابر ۴۱ درصد است در حالی که این میزان در دسته کم ۴۹.۲۴ درصد می‌باشد (۱۰.۶۵ درصد افراد در این باره مردد هستند).

جدول ۴. اعتقاد به سهل‌گیری اجتماعی

طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
کم	۱۷۸۸	۴۵.۵۶	۴۹.۲۴	۴۹.۲۴
مردد	۳۸۷	۹.۸۶	۱۰.۶۵	۵۹.۸۶
زیاد	۱۴۵۶	۳۷.۱	۴۰.۰۹	۱۰۰
جمع	۳۶۳۱	۹۲.۵۲	۱۰۰	
نظری ندارم	۲۹۳	۷.۴۶		
جمع کل	۳۹۲۴	۱۰۰		

جدول ۵. مجموع گویه‌های اعتقاد به سهل‌گیری اجتماعی

متغیر	گویه‌ها	خیلی موافقم	موافقم	مردد	مخال	خیلی مخالفم	نظری ندارم	جمع
آزادی بیان	آزادی در انتخاب نوع پوشش بدون دخالت دیگران در آن	۱۲.۶	۲۸.۵	۷.۹	۲۶.۳	۱۸.۱	۶.۶	۱۰۰
	حق حکومت در فیلتر سایت‌ها و شبکه‌های مجازی	۱۳.۶	۳۳.۹	۱۰.۰	۲۳.۳	۱۰.۴	۸.۸	۱۰۰
	موافقت با قانون منع استفاده از ماهواره	۱۳.۰	۲۲.۵	۱۰.۱	۳۲.۵	۱۵.۱	۶.۸	۱۰۰
	آزادی رابطه میان دو جنس بدون دخالت دیگران	۶.۰	۲۰.۰	۱۱.۵	۳۱.۳	۲۳.۵	۷.۶	۱۰۰

آن‌گونه که داده‌های جدول زیر نشان می‌دهند با ملاک گرایش به سهل‌گیری اجتماعی، از لحاظ فرهنگی ۱۹.۵ درصد مردم تهران مدرن (غرب‌گرا) به حساب می‌آیند، ۵۹.۳ درصد ترکیبی و ۲۰ درصد اعتقادات بومی‌سستی دارند.

جدول ۶. ویژگی مردم تهران بر اساس گرایش به سهل‌گیری اجتماعی

درصد	طبقات	گرایش به سهل‌گیری اجتماعی
19.5	مدرن	
59.3	ترکیبی	
20	بومی-	
1.2	مردد	
100	جمع	

۲.۶ گرایش به سکولاریسم

میزان اعتقاد به سکولاریسم با پنج گویه مورد سنجش قرار گرفت که بر اساس آن ۶۱.۴ درصد از کسانی که پاسخ صریح به این سوالات دادند مخالف سکولاریسم هستند و درمقابل ۲۵.۴۳ درصد به آن اعتقاد دارند (۱۳.۱۲ درصد هم درباره آن مردد می‌باشند).

جدول ۷. گرایش به سکولاریسم

طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی	گرایش به سکولاریسم
کم	۲۰۴۱	۵۲.۰	۶۱.۴۳	۶۱.۴۳	
مردد	۴۳۶	۱۱.۱۲	۱۳.۱۲	۷۴.۵۵	
زیاد	۸۴۵	۲۱.۵۶	۲۵.۴۳	۱۰۰	
جمع	۳۳۲۲	۸۴.۶۸	۱۰۰		
نظری ندارم	۵۹۷	۱۵.۳۲			
جمع کل	۳۹۱۹	۱۰۰			

جدول ۸. مجموع گویه‌های گرایش به سکولاریسم

متغیر	گویه‌ها	خیلی موافقم	موافقم	مردد	مخالفم	خیلی مخالفم	نظری ندارم	جمع
سکولاریسم	عدم دخالت روحانیان در سیاست	13.5	۲۵.۸	۱۳.۰	۲۰.۷	۱۰.۹	۱۶.۱	۱۰۰
	ابتنای قوانین کشور بر اسلام	۲۹.۱	۳۹.۹	۸.۷	۸.۰	۲.۶	۱۱.۷	۱۰۰
	عدم انجام امر به معروف و نهی از	7.0	۱۹.۵	۱۲.۶	۳۱.۰	۱۷.۲	۱۲.۶	۱۰۰

پیامدهای فرهنگی نوسازی در ایران (مورد مطالعه تهران) (کاظم سام دلیری) ۴۹

منکر							
۱۵۶	۲۶۶	۱۳۰۷	۱۵۰۹	۵۰۷	۲۲۰۵	۱۰۰	حق ولی فقیه برای تعیین سیاست‌های کلان کشور در برابر مجلس یا رئیس‌جمهور
۴۰۶	۱۳۰۶	۱۱۰۱	۳۰۰۷	۲۰۰۹	۱۹۰۱	۱۰۰	کفایت مجلس و رئیس‌جمهور برای اداره کشور و عدم نیاز به رهبری

آن‌گونه که داده‌های جدول زیر نشان می‌دهند با ملاک گرایش به سکولاریسم، از لحاظ فرهنگی ۹۰۱ درصد مردم تهران مدرن (غرب‌گرا) به حساب می‌آیند، ۶۴۰۹ درصد ترکیبی و ۲۴۰۸ درصد اعتقادات بومی-سنتی دارند.

جدول ۹. ویژگی مردم تهران بر اساس گرایش به سکولاریسم

درصد	طبقات	گرایش به سکولاریسم
۹۰۱	مدرن	
۶۴۰۹	ترکیبی	
۲۴۰۸	بومی-	
۱۰۲	مردم	
۱۰۰	جمع	

۳۰۶ اعتقاد به فضای باز سیاسی

اعتقاد به فضای باز سیاسی در میان ۳۷۰۵ درصد زیاد و در میان ۴۴ درصد کم است. به این معنا، در میان پاسخ‌گویانی که جواب صریح به گویه‌های این متغیر داده‌اند اکثریت نمونه با فضای باز سیاسی مخالفت دارند (در ضمن ۱۸ درصد درباره این متغیر مردم می‌باشند).

جدول ۱۰. اعتقاد به فضای باز سیاسی

طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی	اعتقاد به فضای باز سیاسی
کم	۱۳۷۹	۳۵۰۲۸	۴۴۰۲۵	۴۴۰۲	
مردم	۵۶۸	۱۴۰۵۳	۱۸۰۲۲	۶۲۰۴۴	
زیاد	۱۱۶۹	۲۹۰۹۳	۳۷۰۵۱	۱۰۰	

جمع	۳۱۱۶	۷۹.۷۴	۱۰۰	
بی پاسخ	۷۹۲	۲۰.۲۵		
جمع کل	۳۹۰۸	۱۰۰		

جدول ۱۱. مجموع گویه‌های اعتقاد به فضای باز سیاسی

متغیر	گویه‌ها	خیلی موافقم	موافقم	مردد	مخالقم	خیلی مخالفم	نظری ندارم	جمع
اعتقاد به فضای باز سیاسی	وجود مرز میان خودی و غیر خودی در حوزه سیاست و جلوگیری از ورود غیرخودی‌ها به سیاست	۱۳.۱	۳۲.۷	۱۳.۵	۱۷.۰	۵.۵	۱۸.۲	۱۰۰
	نامناسب بودن نظارت شورای نگهبان بر انتخابات و بررسی صلاحیت‌ها	۹.۰	۲۸.۴	۱۵.۶	۱۹.۶	۵.۱	۲۲.۴	۱۰۰

آن گونه که داده‌های جدول زیر نشان می‌دهند با ملاک قرار دادن متغیر اعتقاد به فضای باز سیاسی، از لحاظ فرهنگی ۲۶.۴ درصد مردم تهران مدرن (غرب‌گرا) به حساب می‌آیند، ۴۶ درصد ترکیبی و ۲۰.۶ درصد اعتقادات بومی-سنتی دارند.

جدول ۱۲. ویژگی مردم تهران بر اساس اعتقاد به فضای باز سیاسی

طبقات	درصد
مدرن	۲۶.۴
ترکیبی	۴۶
بومی-سنتی	۲۰.۶
مردد	۷
جمع	۱۰۰

۴.۶ اعتقاد به فمینیسم

در نمونه تحقیق، طرفداران فمینیسم در اقلیت هستند؛ زیرا، از میان افرادی که پاسخ صریح به گویه‌های مربوط به این متغیر داده اند تنها ۳۴ درصد اعتقاد بالا به آن دارند. در برابر ۵۴ درصد با آن مخالفند (۱۲ درصد درباره آن مردد می باشند).

پیامدهای فرهنگی نوسازی در ایران (مورد مطالعه تهران) (کاظم سام دلیری) ۵۱

جدول ۱۳. اعتقاد به فمینیسم

اعتقاد به فمینیسم	طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
	کم	۱۹۴۷	۴۹.۶۴	۵۳.۹۴	۵۳.۹۴
	مردد	۴۳۱	۱۰.۹۸	۱۱.۹۴	۶۵.۸۸
	زیاد	۱۲۳۱	۳۱.۳۸	۳۴.۱۰	۱۰۰
	جمع	۳۶۰۹	۹۲.۰۲	۱۰۰	
	نظری ندارم	۳۱۳	۷.۹۸		
	جمع کل	۳۹۲۲	۱۰۰		

جدول ۱۴. مجموع گویه‌های اعتقاد به فمینیسم

متغیر	گویه‌ها	خیلی موافقم	مردد	مخالقم	خیلی مخالفم	نظری ندارم	جمع
اعتقاد به فمینیسم	برتری مرد در خانواده و حرف شنوی دیگران از وی	۱۰.۱	۲۷.۰	۹.۷	۳۲.۴	۱۵.۱	۵۸
	گرفتن حق طلاق از مردان	۷.۴	۲۰.۹	۱۳.۵	۳۱.۹	۱۱.۱	۱۰۰
	حق زن برای مسافرت بدون اذن شوهر	۵.۰	۱۳.۴	۹.۷	۳۹.۴	۲۵.۴	۱۰۰

آن گونه که داده‌های جدول زیر نشان می‌دهند با ملاک قرار دادن متغیر اعتقاد به فمینیسم، از لحاظ فرهنگی ۱۴.۸ درصد مردم تهران مدرن (غرب‌گرا) به حساب می‌آیند، ۵۸.۴ درصد ترکیبی و ۲۴.۴ درصد اعتقادات بومی-سستی دارند.

جدول ۱۵. ویژگی مردم تهران بر اساس اعتقاد به فمینیسم

اعتقاد به فمینیسم	طبقات	درصد
	مدرن	۱۴.۸
	ترکیبی	58.4
	بومی-	24.4
	مردد	2.4
	جمع	100

۵.۶ اعتقاد به ولایت فقیه

بر اساس اطلاعات موجود در تحقیق، اکثریت نمونه از اعتقاد بالایی به ولایت فقیه برخوردارند و آن را برای اداره جامعه ضروری و لازم می‌دانند. اعتقاد ۶۳.۶۶ درصد پاسخ‌گویان به ولایت فقیه بالاست و در مقابل ۲۲ درصد اعتقاد پایین به ولایت فقیه دارند (۱۴.۵ درصد پاسخ‌گویان درباره سوالات مربوطه دچار تردید هستند).

جدول ۱۶. اعتقاد به ولایت فقیه

طبقات	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
کم	۶۸۹	۱۷.۶۲	۲۱.۸۶	۲۱.۸۶
مردد	۴۵۶	۱۱.۶۶	۱۴.۴۷	۳۶.۳۳
زیاد	۲۰۰۶	۵۱.۳	۶۳.۶۶	۱۰۰
جمع	۳۱۵۱	۸۰.۶۲	۱۰۰	
نظری ندارم	۷۵۹	۱۹.۴۱		
جمع کل	۳۹۱۰	۱۰۰		

جدول ۱۷. مجموع گویه های اعتقاد به ولایت فقیه

متغیر	گویه‌ها	خیلی موافقم	موافقم	مردد	مخالقم	خیلی مخالفم	نظری ندارم	جمع
ضرورت ولایت فقیه برای اداره جامعه	ضرورت ولایت فقیه برای اداره جامعه	۲۴.۰	۳۵.۹	۱۰.۲	۹.۲	۴.۰	۱۶.۷	۱۰۰
	حق ولی فقیه برای تعیین سیاست های کلان کشور در برابر مجلس یا رئیس جمهور	۱۵.۶	۲۶.۶	۱۳.۷	۱۵.۹	۵.۷	۲۲.۵	۱۰۰
	کفایت مجلس و رئیس جمهور برای اداره کشور و عدم نیاز به رهبری	4.6	۱۳.۶	۱۱.۱	۳۰.۷	۲۰.۹	۱۹.۱	۱۰۰

آن گونه که داده‌های جدول زیر نشان می‌دهند با ملاک اعتقاد به ولایت فقیه، از لحاظ فرهنگی ۱۱.۹ درصد مردم تهران مدرن (غرب‌گرا) به حساب می‌آیند، ۴۸.۲ درصد ترکیبی و ۳۶.۷ درصد اعتقادات بومی‌سستی دارند.

پیامدهای فرهنگی نوسازی در ایران (مورد مطالعه تهران) (کاظم سام دلیری) ۵۳

جدول ۱۸. ویژگی مردم تهران بر اساس اعتقاد به ولایت فقیه

طبقات	درصد
مدرن	۱۱.۹
ترکیبی	48.2
بومی -	36.7
مردد	3.1
جمع	100

در مجموع و با رجوع به اطلاعات موجود در جدول زیر می‌توان وضعیت گرایش‌های فرهنگی مردم شهر تهران را روشن کرد. آن گونه که اطلاعات جدول نشان می‌دهد ۱۶.۳۴ درصد مردم تهران مدرن به حساب می‌آیند و به لحاظ ارزشی گرایش‌های غربی دارند، ۵۵.۳۶ درصد دارای گرایش‌های ترکیبی هستند و ۲۵.۳ درصد هم بومی-سستی محسوب می‌شوند.

جدول ۱۹. مجموع گویه‌ها

متغیر	مدرن	ترکیبی	بومی-سستی	مردد	جمع
سهل‌گیری اجتماعی	۱۹.۵	۵۹.۳	۲۰	۱.۲	۱۰۰
سکولاریسم	۹.۱	۶۴.۹	۲۴.۸	۱.۲	۱۰۰
فضای باز سیاسی	۲۶.۴	۴۶	۲۰.۶	۷	۱۰۰
فمینیسم	۱۴.۸	۵۸.۴	۲۴.۴	۲.۴	۱۰۰
ولایت فقیه	۱۱.۹	۴۸.۲	۳۶.۷	۳.۱	۱۰۰
جمع	۱۶.۳۴	۵۵.۳۶	۲۵.۳	۲.۹۸	۱۰۰

۷. نتیجه‌گیری

نظریه‌پردازان اولیه مکتب نوسازی بر این باور بودند که نوسازی با تغییراتی همه جانبه در ساختارهای فرهنگی جوامع غیرغربی همراه است؛ و فرهنگ بومی-سستی و ارزش‌های فرهنگی جوامع توسعه‌نیافته توان ایستادگی در برابر ارزش‌های مدرن غربی را ندارد. فراتر، اینان با نگاهی آلوده به ارزش‌مداری ضمن برتر دانستن ارزش‌های مدرن، فرهنگ سستی را مانع حرکت

به سمت نوسازی دانسته، جایگزینی ارزش‌های فرهنگی جوامع در معرض نوسازی با ارزش‌های مدرن را پیش‌نیاز نوسازی تصور می‌کردند. از نگاه آنان نوسازی یک فرایند غربی شدن (اروپایی یا آمریکایی شدن) بود که جوامع غیرغربی برای رسیدن به آن چاره‌ای جز ترک ارزش‌های سنتی ندارند. از آنجایی که کشورهای غربی از رونق اقتصادی بی‌نظیر و دموکراسی باثبات برخوردار بودند و پیش‌رفته‌ترین کشورها به حساب می‌آمدند پس می‌باید الگویی برای سایر کشورها باشند. در واکنش به این نظریات، مکتب دیگری در حوزه نوسازی شکل گرفت که باورهای متقابل و بعضاً متضاد در خصوص نقش و جایگاه سنت و ارزش‌های سنتی در پیش و پس از نوسازی دارد. به باور این نویسندگان نه تنها سنت و ارزش‌های سنتی جوامع غیرغربی مانعی در برابر نوسازی نیست که خود می‌تواند محرکی برای آن باشد؛ لذا، سنت می‌تواند عامل و بسترساز نوسازی تلقی گردد. در این دسته، نویسندگانی قرار دارند که نوسازی (والبته جهانی شدن) را عاملی برای فعال‌سازی واکنش‌های سنت‌گرایانه در برابر تغییر می‌دانند. در این برداشت، نوسازی به دلیل ذات ناهم‌خوانش با ارزش‌های سنتی موجب برانگیختن واکنش‌های بومی‌سنتی در برابر تغییرات نامأنوس می‌گردد. دسته‌ی سوم از نظریات نیز وجود دارند که به ترکیب ارزش‌های سنتی با ارزش‌های مدرن و یا به سنتی شدن پدیده‌های مدرن باور دارند. در این معنا، در جوامع غیرغربی هر چند برخی پدیده‌های مدرن شیوع می‌یابد، اما این پدیده‌ها فاقد همان معانی موجود در کشورهای غربی‌اند؛ و یا، ارزش‌های مدرن تسری یافته از جوامع غربی شکل خالص خود را از دست داده و وجوهی ترکیبی می‌یابد (برخی باور دارند این اتفاق برای ارزش‌های مدرن در خود جوامع غربی هم صادق است). این سه دسته نظریه اغلب معتقد به سرنوشت و واکنش واحد یک فرهنگ ملی در برخورد با ارزش‌های مدرن با الگوی مورد بررسی‌اند؛ اما، می‌توان این سه دسته پاسخ را در درون هر فرهنگ هم مشاهده کرد. یعنی، در مواجهه با ارزش‌های مدرن در درون هر کشور سه واکنش متفاوت وجود دارد: تغییر ارزشی و شکل‌گیری ارزش‌های مدرن (غربی)؛ بومی‌گرایی و تاکید بر ارزش‌های بومی‌سنتی؛ شکل‌گیری ارزش‌های ترکیبی. در این تحقیق با مبنا قرار دادن این فرضیه و با انتخاب پنج متغیر: اعتقاد و گرایش (یا مخالفت با) سکولاریسم، فضای باز سیاسی، ولایت فقیه، فمینیسم و سهل‌گیری اجتماعی، ارزش‌های جامعه هدف مورد بررسی تجربی قرار گرفت. آن‌گونه که اطلاعات جداول و تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد در جامعه‌ی مورد بررسی در خصوص متغیرهای مورد نظر سه گرایش کلی وجود دارد. بخشی از جامعه حامل ارزش‌های مدرن‌اند و با ملاک انتخاب شده مدرن به حساب می‌آیند. یعنی در

حوزه ی نگرش سیاسی و ارزش های اجتماعی-فرهنگی تمایل آنان به سمت ارزش ها و اعتقادات مدرن/ غربی است. در حوزه ی سیاسی به سکولاریسم اعتقاد دارند و در حوزه اجتماعی فرهنگی خواستار آزادی های بیش تر و غربی در سبک زندگی می باشند. بخشی دیگر از جامعه بومی و سنتی به حساب می آیند و هم چنان بر ارزش های بومی خود پای می فشارند. این دسته در نگرش سیاسی و ارزش ها و عقاید اجتماعی-فرهنگی و مآلاً سبک زندگی به سیاق سنتی و مذهبی استوارند. بخشی دیگر از جامعه که اکثریت آن نیز به حساب می آیند، در برخی موارد مدرن و در برخی دیگر بومی-سنتی (ترکیبی) هستند. یعنی در برخی ارزش ها و اعتقادات سنتی/مذهبی و در برخی دیگر مدرن/غربی هستند. این چنین سبک زندگی و رفتارهای اجتماعی آنان تلفیقی از دو نوع اعتقاد و ارزش سنتی/مذهبی و مدرن/غربی را نمایان می کند. این گونه، این فرضیه که در جامعه ی مورد بررسی می توان هر سه نوع گرایش و واکنش به ارزش های مدرن و فرهنگ مهاجم را ملاحظه کرد تایید می شود.

پی نوشت

۱. البته، گرایش دیگری در مکتب اولیه نوسازی وجود دارد که تغییر در نهادها و فرصت ها را شرط تغییر در ارزش ها و گرایشات می داند. در این دسته، تغییر ارزش ها مشروط به ایجاد بسترهای مناسب جهت تغییر است (وینر ۱۳۵۳). همان گونه که پیدا است علی رغم اختلاف در چگونگی ایجاد، این دو گرایش در این نظر که نوسازی با تغییر در ارزش های سنتی همراه است، هم عقیده و هم داستان هستند.

کتاب نامه

اسملسر، نیل (۱۳۵۳)، *نوسازی روابط اجتماعی*، در: وینر، مایرون (۱۳۵۳)، *نوسازی جامعه؛ چند گفتار در شناخت دینامیسم رشد*، مترجم رحمت الله مراغه ای و همکاران، تهران: شرکت سهامی کتاب های جیبی اینکلس، الکس (۱۳۵۳)، *نوسازی انسان*، در: وینر، مایرون (۱۳۵۳)، *نوسازی جامعه؛ چند گفتار در شناخت دینامیسم رشد*، مترجم رحمت الله مراغه ای و همکاران، تهران: شرکت سهامی کتاب های جیبی اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*، مترجم مریم وتر، تهران: کویر اینگلهارت، رونالد و ولزل، کریستین (۱۳۸۹)، *نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی*، مترجم یعقوب احمدی، تهران: کویر باقری، خسرو (۱۳۸۲)، *مبانی فلسفی فمینیسم*، تهران: وزارت علوم و تحقیقات و فناوری

- سو، آلوین. ی (۱۳۹۰)، *تغییر اجتماعی و توسعه: مروری بر نظریه‌های نوسازی، وابستگی و نظام جهانی*، مترجم محمود حبیبی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- لرنر، دانیل (۱۳۸۳)، *گذار از جامعه سنتی: نوسازی خاورمیانه*، مترجم غلام‌رضا خواجه‌سروی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- وود، رابرت (۱۳۵۳)، *آینده نوسازی*، در: وینر، مایرون (۱۳۵۳)، *نوسازی جامعه: چند گفتار در شناخت دینامیسم رشد*، مترجم رحمت‌الله مراغه‌ای و همکاران، تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی
- وینر، مایرون (۱۳۵۳)، *نوسازی جامعه: چند گفتار در شناخت دینامیسم رشد*، مترجم رحمت‌الله مراغه‌ای و همکاران، تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی

- Banuazizi, A. (1987): "Social- Psychological Approach to Political Development", In Myron Weiner and S. Huntington
- Beyer, P. (1994): *Religion and Globalization*. London: SAGE
- Castell, M. (1996): *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Davis, W. (1987):, *Religion and Development: Weber and East Asia Experience*", In Myron Weiner and S. Huntington
- Friedman, J. (1996): *Cultural Identity & Global Process*, London: SAGE
- Fukuyama, F. (1995): *Trust: Social Virtues and Creation of Prosperity*, New York: Free Press
- Holton, R. (1998): *Globalization and the Nation – state*, London: mc Milan
- Huntington, Samuel P. (1971): "The Change to Change: Modernization, Development, and Politics", *Comparative Politics*, Vol. 3, No. 3 (Apr., 1971), pp. 283-322
- Peterson, R., D. Wander and H. Mueller (1999): *social problems*, New Jersey: prentice – Hall.
- Putnam, R. D. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press
- Robertson, R. (1992): *Globalization*, London: SAGE
- Silverman, M (1999): *Facing Postmodernity*, London: Routledge.
- Tomlinson, J. (1999): *Globalized culture: The triumph of the west? In Skelton and Allen (eds), Culture and Global change*. London: Routledge